

הישיבה המאתיים שלושים ושלוש (רלג)

ביום כ"ד באדר א' התשנ"ז (3 במארס 1997) בשעה 15.30, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אירמאי, אילן אלדר, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, שולמית הראבן, יעקב זוסמן, אבנר טריינין, יוסף יהלום, שלמה מורג, אהרן מירסקי, גד בן-עמי צרפתי, מנחם צבי קדרי ויהודה רצהבי;
החברים-היועצים חיים באר, שמעון זנדבנק, אפרים חזן, אברהם יבין, קציעה כ"ץ, יהודה פליקס, מנחם קיסטר ושמעון שרביט;
המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, רונית גדיש, עינת גונן, קרן דובנוב, צביה זמירי, מלכה זמלי, רחל סליג ויוסף עופר; עובד הלשכה למינוח טכנולוגי בחיפה רון אירמאי; סמדר ברק ממכון מזי"א.

סדר היום: א. ברכות

- ב. הרצאת שמעון זנדבנק "המתרגם כמי שאינו יכול, המתרגם כמי שמוכרח"
- ג. מונחי משפט: הַמְתָּה בְּדָם קָר, הַחֲדָלָה, סוּבַיְיִוִּצָּה; אישור מונחי הדין הפלילי
- ד. מילים בשימוש כללי

א. ברכות

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את ישיבת המליאה בברכות לשני חברי האקדמיה החדשים האד' יעקב זוסמן והאד' אבנר טריינין ולשני החברים-היועצים החדשים הסופר חיים באר והאד' מנחם קיסטר.
אני מתכבד גם לברך את האד' זוסמן על שנתעטר בתואר חתן פרס ישראל.

ב. הרצאת שמעון זנדבנק "המתרגם כמי שאינו יכול, המתרגם כמי שמוכרח"

הבלשן רומן יאקובסון במאמרו "היבטים לשוניים של התרגום" אומר: "שפות נבדלות מהותית במה שהן מוכרחות לציין ולא במה שהן יכולות לציין". כוונתו היא,

למשל, שאם האנגלית אינה מוכרחה לציין את מינו של שם העצם (worker = 'פועל', או 'פועלת'), ואילו העברית מוכרחה, ההבדל בין שתי השפות מהותי ובלתי ניתן לגישור; לעומת זאת אם לעברית אין קטגוריה דקדוקית כ-past perfect ולאנגלית יש, כלומר אם האנגלית יכולה לעשות משהו שהעברית אינה יכולה לעשותו באמצעות הקטגוריה הדקדוקית הזאת, והעברית יכולה לעקוף את הקושי הזה באמצעים מילוניים (למשל He said he had met her = 'הוא אמר שכבר פגש אותה לפני כן'), אז ההבדל בין שתי השפות איננו מהותי.

הבעיה בתרגום שירה – וזה התחום שאני עוסק בו – היא שהקטגוריה הדקדוקית אינה ניתנת לעקיפה, או בלשונו של יאקובסון: "בשירה לקטגוריות דקדוקיות יש חשיבות סמנטית רבה". ולא רק לקטגוריות דקדוקיות, גם "דמיון צלילי מורגש כזיקה סמנטית". כלומר, והדברים ידועים, הלשון משמשת בשירה לא רק בתפקודה הקוגניטיבי אלא בנוכחותה החומרית, ועל כן, יאמר המחמיר, אין שירה ניתנת לתרגום כלל (poetry by definition is untranslatable).

על קשייו של מתרגם שירה משתי הבחינות האלה: מבחינת מה שאינו יכול לעשות בעברית ומבחינת מה שהוא מוכרח לעשות בעברית, רציתי לומר כמה מילים; וזאת ביחס למשורר גרמני גדול, שהיה, באופן אירוני, יהודי רומני, ואשר מבחר משיריו תרגמתי: פאול צלאן, שנולד בטשרנוביץ ב-1920 והתאבד בפרוץ ב-1970.

ותחילה: מה אין מתרגמו העברי של צלאן יכול למסור בעברית? צלאן הוא משורר מודרני, כלומר משורר שהאוטונומיה של ההוויה המילולית ששמה שיר וההבדל העקרוני בין השימוש השירי בלשון לבין השימוש הרפרנציאלי שלה בכל תפקוד אחר הם לו מושכלות ראשוניים. המתרגם העברי של צלאן לא יוכל למשל למצוא מקביל עברי הולם לחידוש הצלאני Genicht, המְשלב Gedicht עם nicht, 'שירה' עם 'אין'. וזאת מהטעם הפשוט שבעברית אין קרבה צלילית בין שיר ואין. המתרגם יזווג את שתי המילים העבריות שיר ואין לצירוף כגון שירֶאֱיֵן. זהו פתרון היוצא ידי חובת הערך הקוגניטיבי של Genicht, אבל לא ידי המשמעות הסמנטית של קרבת הצליל, שהייתי אולי מנסח פרפרזה כזאת שלה: 'השיר כולל את האין או נולד מן האין או מקיף את האין או הופך לאין וכיו"ב'.

אבל אם קשיים כאלה משותפים לצלאן ולכל משורר מודרני (ואולי לא מודרני) אחר, הרי הקושי המיוחד אצל צלאן הוא שגופה החומרי של הלשון אצלו איננו רק רלוונטי למשמעות, אלא הוא שמכונן את העולם. "השפה היא ביתו של ה'יש", אומר היידגר, וצלאן בעקבותיו – ואולי גם בעקבות הקבלה – ממחיש לעיני הקורא את היווצרות היש מתוך המילה.

אביא לדוגמה שלוש דרכים שבהן צלאן מוליד הוויה מתוך הלשון.

א. המעבר מאות קטנה לאות גדולה

בשיר "פרק תהילים" (Psalm) עובר צלאן מ-niemand ב-n קטנה ל-Niemand ב-N גדולה:

Niemand knetet uns wieder aus Erde und Lehm,

niemand bespricht unser Staub.

Niemand.

Gelobt seist du, Niemand.

שום איש שוב יוצר אותנו עפר מאדמה,

שום איש משביע את עֲפֵרְנוּ.

שום איש.

יתגדל שמך, שום איש.

כלומר, כינוי גוף שלילי niemand הופך לשם עצם, וכך בורא הווייה שהיא אמנם פרדוקסלית ואבסורדית – שם השולל כל שם – ובכל זאת היא הווייה. העברית, שאין לה אותיות גדולות, אינה יכולה להמחיש גלגול כזה משלילת הווייה להווייה, מן האות הקטנה לאות הגדולה.

ב. כינוי גוף שלילי עם פועל חיובי

Niemand kann הוא כינוי גוף שלילי ואחריו פועל חיובי. אפשרי בגרמנית, אפשרי באנגלית (nobody can), אך לא בעברית, השוללת באמצעות הפועל (איש אינו יכול). התבנית הגרמנית מייחסת כאן פעולה לכינוי הגוף השלילי, וממילא הופכת אותו לכוון חיובי. כך גם בשיר "הצרה" (Engführung):

Nichts,

Nichts ist verloren

ל-nichts השלילי ניתן האוגד החיובי ist, שהוא גם לשון קיום וגם אומר לא רק שום דבר לא אבד' אלא גם 'השום-דבר אבד', כלומר 'הַאֵין אבד' (והיש שב לתחייה).

ג. צליל מכוּנן הווייה

Mit erdwärts gesungenen Masten
fahren die Himmelwracks

בחרנים מושרים אל אדמה

נוסעות הספינות הטרופות של השמים.

המילה gesungenen 'מושרים', מבליעה משחק מילים סמוי עם gesunkenen 'שקועים', וכך ממחישה את נס גאולת השמים ה"טרופים" על ידי השיר. ה-gesunkenen המובלע הופך ל-gesungenen מפורש.

דוגמה קיצונית ומורכבת היא השיר "פעם", ששורותיו האחרונות הן אלה:

Eins und Unendlich,
vernichtet,
ichten.

Licht war. Rettung.

כאן בוקע האור (Licht) מן האַין (vernichtet ב־ nicht) דרך האַני (ichten ב־ ich).
 העברית, בהיעדר קשרים צליליים בולטים בין אור, אין ואני, יכולה לתת רק הד רפה
 לתהליך המתחולל במקור בתוך הלשון עצמה. תרגמתי את זה כך:

האחד ואין־סופי,
 מאוינים,
 נאנו.

נאור אור. ישועה.

נאנו – מלשון אני. עד כאן מה שהמתרגם אינו יכול לעשות בעברית במקרה זה
 שלפנינו; הוא אינו יכול להוליד את היש מן השפה, כדרך שצלאן עושה במקור הגרמני.

ועכשיו לשאלה: מה המתרגם מוכרח לעשות?

אם נחזור לדוגמה שפתחתי בה את דבריי, הזכרתי שאצל יאקובסון מוזכרת המילה
 worker, שבעברית וברוסית צריך לפרט את מינה. העברית – בניגוד לגרמנית
 ולאנגלית – מוכרחה לציין את מינו של הנמען. בגרמנית du יכולה להיות זכר או נקבה;
 בעברית, לעומת זאת, גם כינוי גוף שני וגם כל שמות התואר והפעלים המאייכים אותו
 מסומנים מבחינת המין. ניקח את השיר "פרח" (Blume):

Der Stein.

Der Stein in der Luft, dem ich folgte.

Dein Aug, so blind wie der Stein.

Wir waren

Hände,

wir schöpften die Finsternis leer, wir fanden

das Wort, das den Sommer heraufkam:

Blume.

Blume – Ein Blindenwort.

Dein Aug und mein Aug:

sie sorgen

für Wasser

האבן.

האבן באוויר, אחריה הלכתי.

עינך עיוורת כאבן.

היינו

ידיים,

דלינו את החושך עד תום, מצאנו

את המילה שעלתה מן הקיץ:

פרח.

פרח – מילה של עיוורים.

עינף ועיני:

הן דואגות

למים.

אסתפק בשורות האלה. הצירוף Dein Aug יכול להתייחס לאישה או לגבר, להיות עינף או עינף. מאחר שהעברית מוכרחה להכריע, והטון של השיר נראה לי כשיר אהבה, חשבתי תחילה לבחור בעינף. אבל עד מהרה התברר לי שהשיר הופנה במקורו לאריק, בנו הקטן של צלאן, כשביטא בפעם הראשונה את המילה 'פרח'. אז שיניתי את עינף לעינף. אבל גם כאן לא באה השאלה העקרונית על פתרונה, שכן שירתו של צלאן מתאפיינת באי-מסוימות (indeterminacy), בפתחות גמורה, ולכן גם אם השיר הופנה לאריק, קריאות אחרות אפשריות אף הן, וה־du יכולה להתמלא מחדש כל פעם: אולי מדובר כאן בפגישה שבזיכרון עם האם המתה, אולי עם אהובה בהווה, אולי עם הבן הקטן, אולי המשורר משוחח עם עצמו או שמא עם אלוהיו. ההכרח העברי לבחור בזכר או בנקבה אינו יכול שלא לצמצם את טווח הפירושים האפשריים: אם אבחר בזכר, יפנה השיר לאריק, לעצמו או לאלוהים; אם בנקבה – לאם או לאהובה. במקור הגרמני, לעומת זאת, כל הקריאות אפשריות באותה המידה. ניטול דוגמה נוספת. גם הנמען בשיר הבא הוא נמען פתוח; הוא יכול להיות זכר או נקבה:

Vor dein spätes Gesicht,
allein –
gängerisch zwischen
auch mich verwandelnden Nächten,
kam etwas zu stehn,
das schon einmal bei uns war, un-
berührt von Gedanken.

המתרגם, שבמקרה זה, בניגוד לקודם, אין לו מידע כלשהו על נסיבות היווצרות השיר, יניח כי המדובר בשיר אהבה, וינקוט לשון גוף שני נקבה:

לפני פניך המאוחרים,
הולכי
לבד
בין לילות ששינו גם אותי,
קם והיה משהו
שכבר היה אתנו פעם, לא
נגוע במחשבות.

זוהי פרשנות אפשרית, אבל מצד אחר היא מוציאה את האפשרות של קריאת השיר כשיר דתי הופנה לאלוהים ומדבר על התגלותו המאוחרת, על גילוי מחדש. המתרגם מוכרח לבחור במין הנמען, וממילא הוא מוכרח לצמצם את טווח פירושו

האפשריים של שיר פתוח – ויהיו שיאמרו פוסט-מודרניסטי – כזה. באיזו מידה הנזק שבצמצום זה חמור? נדמה לי שבשיר שמשמעותו בלתי מסוימת חשיבותה של האי-מסוימות נמדדת במספר ובחשיבות של ההיבטים שהיא מטילה על הקורא לתרום לטקסט; כלומר האי-מסוימות מפעילה את הקורא, מטילה עליו למלא את הפערים ולבחור במשמעות הקרובה ללבו. וככל שהיא מפעילה את הקורא, כן גדולה חשיבותה, וככל שגדלה חשיבותה, כן כבד הנזק הנגרם לשיר כשהמתרגם פוגע באי-מסוימות זו ומצמצם אותה.

אנסה להבהיר את הדבר באמצעות שירי משורר אחר, שאף אצלו מוכרח המתרגם העברי להכריע במינו של הנמען. כוונתי לסונטות של שייקספיר. הקורא הבלתי מיועד יניח באופן טבעי שהמדובר בנמענת ממין נקבה, כי השירים הם שירי אהבה של משורר-גבר, והם שופעים מוסכמות של שירת האהבה של הרנסנס. אבל הקורא המיועד יודע – גם ממקורות חיצוניים וגם ממקורות פנימיים שבטקסט עצמו – שהסונטות מופנות לגבר, כנראה לאתו W.H., אשר לו הקדיש שייקספיר את הסונטות. והנה, דווקא פתיחות זו של ה-thou האנגלי, שיכול להיות גבר ויכול להיות אישה, מאפשרת קריאה דרמינית, מעין פלימפסט של סונטות לגבר על גבי סונטות לאישה. ואילו המתרגם העברי נאלץ להכריע: אישה או גבר; שירה הטרוסקואלית או שירה הומוסקואלית.

שוב ההפסד ברור, אבל ההפסד אינו חמור לדעתי כהפסד במקרה של צלאן. אצל שייקספיר יישארו הסונטות בגדר שירי אהבה בין שהנמען הוא אישה ובין שהוא גבר. כלומר הצורך להכריע במינו של הנמען לא יפגע בעצם הסוג של השיר ובהבנת הרגש המובע בו. לעומת זאת אצל צלאן האי-מסוימות נוגעת בלב לבו של השיר, בעצם סוג השיר: אם השיר מופנה לנמען, הוא עשוי להיות שיר דתי; אם הוא מופנה לנמענת, הוא עשוי להיות שיר אהבה וכו'. כלומר מרחב הפעילות הנדרשת מן הקורא גדול כאן לאין שיעור מזה שבמקרה של שייקספיר, והאילוץ הנכפה על המתרגם לקצץ במרחב הפעילות הזאת פוגע יותר בשיר המקורי.

האם פירוש הדבר שהשיר המודרני או הפוסט-מודרני, הפתוח לפירושים מפירושים שונים ואינו מתחייב למשמעות אחת, קשה יותר בתרגום מן השירה הישנה יותר? אני חושב שאמנם כן. השירה בעצם הגדרתה עושה שימוש במה שיאקובסון קרא "הפונקצייה הפואטית" של הלשון, כלומר התמקדותה בשדר עצמו, בצורתו, בניגוד לפונקציות אחרות שלה, ובעיקר לזו הרפרנציאלית או הקוגניטיבית. כבר ההתמקדות הזאת בצורת השדר ממיטה צרות גדולות על המתרגם, שלשון היעד שלו אינה יכולה למסור רכיבים שונים של צורת השדר בלשון המקור. אבל בשירת זמננו נוסף קושי אחר, והוא הפתיחות לפירושים שונים, אי-מסוימות המובן, שלשון היעד של המתרגם מוכרחה לעתים לפגוע בה על ידי צמצומה. בין הסקילה והכריפדיס האלה – בין מה שאינו יכול לעשות ובין מה שהוא מוכרח לעשות – נגזר על המתרגם לפלס לו את דרכו.

מ' בר-אשר: תודה רבה לאד' זנדבנק על הרצאתו המלומדת.

ג. מונחי משפט: הַמִּתָּה בְּדָם קָר, הַחֲדָלָה, סוּב־יּוֹדִיָּצָה; אישור מונחי הדין הפלילי

הודעת הוועד המשותף לוועד המינוח ולוועד הדקדוק

רשימת מונחי המשפט בדין הפלילי, שגיבשה הוועדה למונחי המשפט, נשלחה לעיון חברי האקדמיה ואנשי המקצוע לקריאה ראשונה בקיץ התשנ"ה; בשנת התשנ"ו דנה הוועדה בהערות שהתקבלו; הרשימה נידונה ואושרה בישיבת הוועד המשותף (ועד המינוח וועד הדקדוק) ביום כ"ו בשבט התשנ"ז, 3 בפברואר 1997.

ועד המינוח והוועדה למונחי המשפט מציגים בזה את רשימת המונחים לאישור המליאה, ומביאים לדיון המליאה את המונחים האלה:

1. הַמִּתָּה בְּדָם קָר או הַמִּתָּה בְּקָר לֵב – killing in cold blood.
הצעות אחרות: הַמִּתָּה בְּלֵב קָר, הַמִּתָּה בְּקָר רוּחַ.
2. מְחֲדָל, חֲדָלָה, (עֲבָרָה) בְּשֵׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה [חוק העונשין, סעיף 293] – crime of omission;
חֲדָל, עֲבַר בְּשֵׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה – transgress by omission.
הצעות אחרות: הַמְנַעוּת (במקום החדלה), נִמְנַע (במקום החדיל).
3. בְּמִכְבֵּשׁ הַדִּין – סוּב־יּוֹדִיָּצָה, sub judice. המונח אינו שייך לרשימת המונחים בדין הפלילי.
הוועדה מביאה לאישור המליאה את המונח כמילה בשימוש כללי מתחום המשפט.

רקע

ציון כי הוועדה למונחי המשפט דנה במונחים בעברית לגופם, ולא כהצעות תרגום למונחים באנגלית. המונחים באנגלית נוספו בשלב האחרון של הכנת הרשימה לקריאה הראשונה.

1. הַמִּתָּה בְּדָם קָר או הַמִּתָּה בְּקָר לֵב
המונח נחוץ לציון מעשה שנעשה שלא מתוך סערת נפש והתרגשות. הביטוי המקובל בציבור – המתה בדם קר – הוא תרגום שאילה מן האנגלית. במקרא מצאנו "כי יחס לבבו" (דברים יט, ו) לציון המצב הנפשי ההפוך, ועל פי זה הוצע לחדש בקור לב (או בלב קר). הביטוי בקור רוח הוצע ונדחה משום קרבתו לביטוי קורת רוח.
השופט חי' כהן ערער על הצעת הוועדה משום שהביטוי קור לב אינו ידוע בלשון, והציע לדבוק בביטוי המקובל בדם קר.

2. מְחֲדָל, חֲדָלָה

לצורך הדיון מובאים פה כמה ציטוטים מלשון חוק העונשין:

26. נעברה עברה, יראו כל אחד מהמנויים לחלן כמי שהשתתף בביצועה ונושא באחריות לה:

- (1) מי שעשה אחד המעשים או המחדלים שהם מיסודות העברה;
- (2) מי שעשה מעשה או נמנע מעשות מעשה כדי לאפשר לחברו לעבור את העברה או לסייע בידו בכך [וכו'];

27. המשדל את חברו לעשות מעשה או מחדל שאילו הוא גופו היה עושה אותם היו נחשבים לו עברה, ייאשם הוא באותה עברה.

293. אין נפקא מינה בשוחד אם היה בעד עשייה או בעד חדילה [וכו'].

במקום עֶשָׂה מְחַדֵּל הציעה הוועדה לקבוע הֶחָדִיל. כלומר הֶחָדִיל משמעו יתחייב על ידי מחדלי. בישיבת הוועד המשותף הועלתה הסתייגות מפני חידוש שם פעולה בבניין קל (הֶחָדִילָה – כבסעיף 293 לעיל) ולצדו פועל בבניין הפעיל (הֶחָדִיל), והוצע לקבוע הֶמְנָעוּת ונִמְנָע.

מ' בריאשר: חברי האקדמיה קיבלו לעיונם את הפרק הראשון של המילון למונחי המשפט. בטרם נחל בדיון אני רוצה לומר דברי רקע, ואני מצטער על כך שהמשפטים בוועדה לא הגיעו לדיון במליאה.

הוועדה המחודשת למונחי המשפט עובדת זה שנים אחדות, והחליטה, כפי שהחליטו ועדות אחרות, לתת את תורתה מגילות מגילות, כדרכם של כל המְדַבְּקִים בקדוש ברוך הוא, לפחות לפי אחת הנוסחאות. לפנינו אפוא מגילה אחת, המגילה של רשימת מונחי המשפט בדין הפלילי.

הוועדה המקורית נתמנתה לפני כחמישים שנה, ואחר כך חזלה לעבוד. עם חברי הוועדה הראשונים נמנו השופט חיים כהן, זרח ורהפטיג ואחרים. שכנו וכוננו את הוועדה לאחר שהיה עניין ברור למשפטים בכינון ועדה כזאת, ויש לי הכבוד להימנות עם חבריה. עמי משתתפים בוועדה חברי האקדמיה ארי אבנר וגד בן-עמי צרפתי. בראש הוועדה עומד השופט מנחם אֶלֶן, וחברים בה המשפטים אביעד הכהן, יוסף חריש, צבי טל, יעקב צמח, יעקב רובין וגבריאלה שָׁלוֹ.

חברים בוועדות יודעים כי שאלת המצע שעליו עובדים היא אחת הבעיות המלוות את הוועדה למן הקמתה. רוב הוועדות נוטלות מילון אנגלי, ושואבות ממנו את המונחים שהן רוצות לקיים כנגדם מינוח עברי. ברוב המקרים אין הוועדות בוראות יש מאין: בחלק גדול מן המקרים הרשימה נבנית מן המונחים המהלכים. פעמים שיש שניים-שלושה מונחים עבריים למושג אחד, ופעמים שיש פחות. יש כמובן גם מילים שטרם נמצא להן מונח עברי.

כבר בישיבותינו הראשונות הבהירו חברינו המשפטים כי המשפט הישראלי משלים בימינו תהליך ארוך של הינתקות מן המשפט האנגלי. משום כך הם התנגדו לדרך של תרגום מצע כלשהו מהאנגלית, וביקשו לדון במונחים העבריים לעצמם. ברשימה שהוגשה לכם נכלל גם תרגום לאנגלית, אולם הוא לא היה נקודת המוצא של הדיון ולא עיקר העניין. במקרים רבים אין הוא אלא בריאה חדשה שהשופט פליקס לנדא, שסייע לוועדה, היה צריך להמציא כנגד המינוח העברי.

לאחר כמה דיונים מצאה הוועדה לנכון להיצמד לחוק הפלילי, הנקרא חוק העונשין, ולברור מתוכו את המילים למילונה. אביעד הכהן, צעיר חברי הוועדה, עשה למעננו את העבודה הזאת.

ידענו כי בדרך הזאת שאנו הולכים בה אפשר שהרשימה תהא חסרה, ושכמה וכמה מונחים מובנים מאליהם לא ייכללו בה. אולם מאחר שאין מדובר עדיין במילון השלם והסופי, אלא בפרק מן המילון, והוועדה ממשיכה בעבודתה, אמרנו שבכל עת שיתעורר הצורך, נחזור ונדון במונח או במונחים מתחום הדין הפלילי.

אפשר לומר כי הוועדה ישבה על הפרק הזה שבעה נקיים. כשנתגבש הפרק לראשונה, שלחנו אותו לחברי האקדמיה ולאנשי משפט. מתוך ציבור זה היו כשמונה

אנשי משפט – שופטים ועורכי דין – שהפליגו בתגובותיהם ובהערותיהם. הוועדה שבה ודנה בכל המונחים לאור ההערות האלה, עד שהגיעה לגמר מלאכתה.

חמישה עשר העמודים שכותרתם "רשימת מונחי המשפט בדין הפלילי" עיקרם, כאמור, בחוק העונשין. במקומות לא מעטים חשבה הוועדה כי מנסחי החוק חטאו לעברית, והציעה תיקונים במונחים ובנוסח החוק. שוחחתי עם שרי המשפטים משה נסים ודן מרידור, וסיפרתי להם על פעולתה של הוועדה. הדבר מצא חן בעיניהם, ושניהם אמרו כי כאשר יתקבל המינוח המשפטי הזה, לא יהיה קושי לאמצו ולהכניס בחוק את השינויים הדרושים.

באנו אפוא היום לאשר פרק ראשון זה של המילון, אולם תחילה יש לרזן בשלושה מונחים שנותרו בלא הכרעה: המתה בדם קר, החדלה, במכבש הדין; הללו הובאו לפניכם בהודעה למליאה.

אשר להחדלה, חדילה וכו', אני מבקש לציין שההזקקות לשורש חד"ל הייתה משאלתם של אנשי המשפט. דא עקא שהפועל בבניין קל תפוס בתודעתם למקרה שבו האדם פועל ומפסיק. מאחר שמדובר כאן בהימנעות מראש, הוצע בניין הפעיל. ההצעה המקורית הייתה חדילה, החדיל. בוועד המינוח הסתייגו מעירוב שם פעולה בבניין קל עם פועל בבניין הפעיל, והציעו לעבור לשורש מנ"ע בבניין נפעל. אולם המשפטים איתנים בהעדפתם את חד"ל, וההצעה שלפניכם גורסת החדיל, החדלה. נפתח בדין, ותתחיל הגב' הראבן, המשמשת יושבת ראש ועד המינוח.

ש' הראבן: עלינו להיות מוכנים לכך שלרשימת המונחים שלפנינו תידרשנה השלמות רבות בעתיד, היינו שהרשימה תרחב ותצָבָה, הואיל ובמצב הקיים המציאות מקדימה בהרבה את המחוקק. יש כמה עברות, כגון עברות מחשב, שאינן מופיעות עדיין בקובץ הפלילי שעל פיו עבדה הוועדה, אף שהדברים נידונים בבתי המשפט כדבר יום ביומו. כיוצא בזה דברים שמופיעים בשולי החוק, ובשלב כלשהו נצטרך להחליט אם לכלול אותם במילון. השופט אֶלֶן הסכים שהרשימה תורחב הן על סמך החקיקה הרגילה הן על פי דרישת הציבור.

א' דותן: אפתח בהיסטוריה. לפני כארבעים שנה נפל בחלקי להיות מזכיר הוועדה למונחי המשפט. באותם הימים התגבשו חוקי מדינת ישראל, והיה צורך לתרגם את החוק האנגלי ואת החוק התורכי. הממונה על ניסוח החוקים היה מאיר שלי ז"ל, שלימים נתמנה גם לחבר האקדמיה. בוועדה מצומצמת נידונו מונחי מס הכנסה, והחלטותיה התפרסמו. הוועדה המורחבת, שבה ישבו גם השופטים העליונים משה זילברג, שניאור זלמן חשין, שמעון אגרנט, חיים כהן ואליהו מני, התקשתה דווקא במונחים הקיימים. בוועדה ניסו להבדיל בין מונחים המיועדים לחוקים שטרם תורגמו ובין מונחים שכבר נהגו בחוק, היות ששינוי מונחים קיימים מצריך חקיקה, וביקשו להימנע מכך. עיקר עבודתה של הוועדה הזאת – שהיה בסדר הדין הפלילי ובסדר הדין האזרחי – לא נתפרסם בגלל קושי זה. נתפרסמו פרקים קטנים, כגון מונחי שטרות ומונחי מס הכנסה. זכותו של מאיר שלי גדולה. זכורים לי ויכוחים נוקבים בינו, האחראי על ניסוח החוקים, ובין המשפטים בוועדה, ולוויכוחים אלו הדים גם כיום. רק

בישיבה רלא הוצרכנו לשוב ולדון במונחים השעיה והתליה, שנולדו מתוך אותם ויכוחים.

אשר למונחים שלפנינו, הראשון שבהם המתה בקור לב הוא חידוש יפה, המבוסס על ביטוי מקראי. אולם עולה כאן שאלת הצורך בחידוש זה, שהרי הוועדה מוכנה לקבל גם את הביטוי המקובל המתה בדם קר. לו פסלתהו הוועדה, היו פני הדברים שונים. אף אני איני מוצא בו פסול, ומאחר שהמתה בדם קר היא המשמשת בציבור, אני מציע שלא לחפש אחר תחליפים. מדוע לבוא לידי התנגשות עם הציבור כשאינן בכך צורך? למונח השני מתאים ביותר הביטוי שב ואל תעשה. אולם מפני שאין הוא נוח לגיירה, הוא אינו בא בחשבון. מחדל, לעומת זאת, קיבל קונוטציה שלילית. אין מדובר כבר באי-עשייה גרידא, כי אם באי-עשייה שתוצאתה שלילית. בתחום המחשב אמנם ישנה בררת מחדל, אך רבים טועים בהכנתה כדיוקה משום שהמחדל נתפס כשלילי. החדלה, שם הפעולה הרווח של בניין הפעיל, נתפסת כפעולה גורמת, ולכן גם היא אינה מתאימה. אני חושב שחדילה היא הצעה לא רעה, אך אני מציע לבחור במשקל אחר ולקבוע חֲדָלָה, למשל: עבר עֲבָרָה בחדלה. בהימנעות אינני תומך משום שאין לדבר על הימנעות סתם. הימנעות צריכה משלים, למשל הימנעות מעשייה, ולכן הצעה זו טובה פחות מחדלה, העומדת לעצמה.

במכבש הדין הוא מונח יפהפה אבל חזק מדי; לא תמיד מדובר במכבש. אני מציע אפוא בדין או בשיפוט. אם מחפשים מונח מליצי יותר, אפשר לקבוע בעוצם הדין או בעיצומו של הדין.

א' טריינין: אינני בעד מטפורות, כגון דם קר או חם, שאין להן אחיזה במציאות. חום דמו של האדם הרי איננו משתנה. גם ההצעה לב קר לקוחה מתקופה שבה חשבו שהרגשות אצורים בלב. ההצעה הטובה ביותר לטעמי היא המתה בקור רוח, והקרבה לקורת רוח אין בה כדי לגרוע.

אשר למחדל, אני מסכים שכיום הוא בעל קונוטציה שלילית. למעשה מדובר כאן במצב של התעלמות, וזאת הצעתי. אדם רואה דבר ואינו מגיב; הוא מתעלם ממנו. לבסוף, אני מסכים שבמכבש הדין הוא מונח חזק מדי. ההצעות בעיצומו של דין או בדין נראות לי בהחלט.

י' עופר: אני רוצה להפנות את תשומת לב החברים לכך שבדברי הרקע למונחים הובאו ציטוטים מלשון החוק בעניין מחדל. משפטים אלה ואחרים עוררו את הצורך למצוא מינוח טוב יותר, ולפיכך ראוי שההצעות המועלות תוכלנה להשתבץ במסגרתם.

ש' שרביט: רציתי באמת להתייחס ללשון החוק. סעיף 26(1) קובע: "מי שעשה אחד המעשים או המחודלים וכו'". אי אפשר לעשות מחדל, וגם החדלה לא תועיל כאן. לכן תחאים ההצעה להימנע ממעשים. הוא הדין בנוגע לסעיף 27.

מ' בראשר: כוונתם של מציעי החדיל, החדלה הייתה שלשון סעיף 26(1) תהיה משהו מעין: מי שעשה אחד המעשים או החדיל וכו'; וסעיף 27: המשדל את חברו

לעשות מעשה או להחדיל וכו'. ברור שאם יש בעיות ניסוח אחרות, יש לתקן לפי הצורך.

ש' שרביט: אשר לביטוי הציורי המקובל המתה בדם קר, נראה לי שאין לשנותו, גם אם מדובר בתרגום שאילה מהאנגלית, וגם אם בפועל האדם או דמו איננו קר.

ז' בן-חיים: אני מבין שהוועדה דחתה את ההצעה תחת ידי השופט בשביל טוב-יודיצה.

מ' בראשור: דנו בהצעה זו, ובעיני שלושת השופטים החברים בוועדה היא לא נשאה חן, אולי בשל הקיצור האפשרי תחת השופט, אולי בשל הרצון להתרחק מהמקור הלועזי. עליי לשבח את הוועדה למונחי המשפט, שנפש חבריה קצה במונחים מתורגמים. מכל מקום, ההצעה במכבש הדין זכתה להתלהבות מצדם.

ז' בן-חיים: אני חוזר ומעלה את ההצעה תחת ידי השופט על שום האפשרות לפרשה פירוש דר-משמעי. לצד המובן הרגיל 'ברשות, אצלי יש לצירוף תחת ידי בלשון חז"ל גם המובן הנדיר 'על ידי' או 'בגלל'. כך מצינו בבראשית רבה, פרשה ב את תחת ידי כהסבר לבעבור ("שעתידה ליטול את שלה מתחת ידי האדם ארורה האדמה בעבורך"), וכך מתפרשים גם דברי משה רבנו במדרש: "אחר כל נסים שעשית להם אני מתחת ידיהם" (במדבר רבה, סוף פרשה יט). דר-משמעות זו מתאימה כאן: לא רק שהשופט עוסק בדבר, אלא שהדבר קשור בו. [על הביטוי תחת ידי ראה גם בהספדו של ז' בן-חיים בחוברת פרופ' אליעזר שמשון רוזנטל ז"ל, המכון למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"א, עמ' 17 ובהערה].

י' רצהבי: מכל ההצעות למונח הראשון טובה בעיניי דרך הביטוי הקיימת המתה בדם קר. דמו של האדם הרגיש הוא חם, ואילו כאן אותו אדם אינו מתנהג באופן טבעי. המטפורה דם קר מתאימה.

מ"צ קדרי: אני מבין שבהמתה בדם קר לא נחה דעת חברי הוועדה מהתרגום המילולי של ביטוי לועזי לעברית. אם כן, יש לחפש ביטוי עברי שיביע את השלילה שבמונח זה; משהו מעין המתה בלא חמה, בלא שיניד עפעף, בלא רתע וכד'. המחדל אמור להביע את היפוכו של המעשה. לפיכך הייתי מקבל הימנעות או חיסור. הביטוי המליצי במכבש הדין מבוסס על הביטוי הכבול מכבש הדפוס. בסיס זה אינו יאה לדין, ולכן אני מעדיף לומר שהעניין נתון תחת ידי השופט או נגד עיני השופט.

ק' כ"ץ: ההצעה המתה בקור רוח אינה מתאימה לדעתי, משום שהצירוף קור רוח יכול להישמע גם בהקשר חיובי. למשל במקרה של אסון משבחים אדם ואומרים עליו שהתנהג בקור רוח. הביטוי השגור בדם קר ראוי שישאר, בין שהאדם מתקרר באמת ובין שלא.

מ' קיסטר: לפועל החדיל, כפי שנאמר, יש משמעות גורמת. מדוע לא נקבע את הפועל חדל בבניין קל במשמעות המשפטית האמורה? לשון הסעיף תהיה אפוא: מי שעשה אחד המעשים או חדל מלעשותם וכו'.

הביטוי בדם קר מורגש כלא עברי, ונראה לי שאחת מהצעותיו של האד' קררי ראויה להישקל.

א' אבנר: אם יש קושי בשורש חד"ל גם בבניין קל וגם בבניין הפעיל, אולי כדאי לפנות לבניין פיעל ולקבוע חדל. או אז אפשר לקבל גם את הצעתו של האד' דותן חדלה, בניקוד שונה כמובן (חדלה, כמו פקשה).

לעניין הסוב-יודיציה, נכון שהתרגום המילולי הוא תחת ידי השופט, אבל הסיבה שהמונח הרומי מדבר על שופט ולא על דין היא סיבה היסטורית שאינה מעניינתנו. לכן אני מבכר לדבר על דין ולומר במכבש הדין, בעיצומו של דין וכו'.

ש' הראבן: הסתייגותי מהמתה בדם קר נובעת גם מהסיבה ההגיגית: לא רק שדמו של הרוצח איננו קר, אלא שהיחיד שדמו מתקרר הוא דווקא הנרצח. אבל הסיבה המכרעת לטעמי היא ריבוי הביטויים המיתרגמים לעברית מהאמריקנית שנוגעים לאיברים קרים. אנחנו שומעים כיום על פלוני שקיבל רגליים קרות במקום 'פיק ברכיים', על אלמוני שנתן כתף קרה במקום 'התנכר' וכן הלאה. הייתי מחמירה ופוסלת דם קר, ולו בגלל הנטייה הכללית הזאת לקרר את איברינו על פי האמריקנית. הלכך אני תומכת בקור רוח, וגם הצעות אחרות, כגון בלא חמה או בדעה צלולה, יכולות לבוא בחשבון, אבל לא בדם קר.

י' בלאו: הייתי רוצה לדעת באיזו מידה מחייב ניסוחם של שלושת סעיפי החוק שהובאו לפנינו. קודם לכן נאמר שרצוי שלא לשנות את המונחים שכבר נוהגים בחוק. האם זה חל גם על מחדל ועל חדילה שנוכחים בסעיפים אלו?

מ' בר-אשר: לפי מה שנאמר לי, כשתתקבלנה ההחלטות שלנו הן תועברנה לוועדת חוקה, חוק ומשפט בכנסת. בסופו של דבר יצטרך המחוקק לומר את דברו ולשנות את נוסח החוקים.

י' בלאו: אינני מבין היכן הדיוק המשפטי. בסעיפים שהובאו לפנינו נאמר פעמיים מחדל, פעם נמנע מעשות מעשה ופעם חדילה.

מ' בר-אשר: אין דיוק משפטי. הבעיות בנוסח החוק הקיים הן רבות ולעתים מפליאות. למשל נתקלנו לא אחת במקרים שבהם כותרת הסעיף נקטה לשון אחד ואילו גוף הסעיף לשון אחר. התקווה היא שהסעיפים ינוסחו מחדש בהתאם להחלטותינו.

י' בלאו: פירוש הדבר שאין חשיבות יתרה לשאלה איזו לשון החוק נוקט. אני כאמור מעדיף נמנע, הימנעות, אף שלא נחרדתי מהמשפט "מי שעשה אחד המעשים או

המחדלים". דבר רגיל הוא גם בלשון גבוהה מזו המשפטית שבונים את הפועל רק לפי אחד משני מושאיו.

אשר לדם קר, יש כאן בעיה נוספת: אצל העמים השמים למילה קור מובן חיובי. מכאן קורת הרוח אצלנו וקורת (א) לעין בערבית. גם ההצעות האחרות, קור לב וקור רוח, מדברות על קור במובן שלילי, ולפיכך גם הן אינן על פי הרוח השמית. אם כך, מוטב שלא לשנות את המונח המקובל, כי יתר ההצעות, המתכסות באצטלה של עברית, אינן כאלה; קור הרוח חיובי בעיקרו ויחם הלב שלילי בעיקרו. לבסוף, אני בעד מכבש הדין. אינני חושב שהביטוי גס או חזק מדי, מה גם שלאחר שישתמשו בו כמה פעמים, יאבד הביטוי מחומרנו.

א' אלדר: מהסעיפים המצוטטים מתקבל הרושם שיש צורך בשלושה מונחים – שם עצם, פועל ושם פעולה – כנגד מעשה, עשה מעשה ועשייה. שני השורשים שעלו בחשבון הם חד"ל ומנ"ע, ועדיף לדעתי לשלושת המונחים ייגזרו מאותו השורש. המונח המרכזי כנגד מעשה הוא מחדל, אולם נטען כנגדו שהוא בעל קונוטציה שלילית בעוד שנדרשת מילה משוללת יסוד ערכי. קונוטציה היא עניין של תחושה, של טעם, ולפי הרגשתי, משמשת המילה מחדל בציבור גם בקונוטציה שלילית וגם כהיפוכו של מעשה. זה תלוי בהקשר. מכל מקום יהיה מוזר אם לשון החוק תנקוט לשון חדילה או החדלה, והציבור כולו ימשיך להשתמש במושג השגור מחדל. תהיה בוודאי היבדלות, שהיא מיותרת במקרה זה. נקודת המוצא צריכה אפוא להיות שם העצם מחדל, ויש להתאים את שני המונחים האחרים אליו. בשם הפעולה המופיע כיום בחוק – חדילה, כנגד עשייה – אין לדעתי שום מניעה. הבעיה העיקרית היא הפועל. כשלעצמי אינני מוצא פסול בעשה מחדל כנגד עשה מעשה, כלומר אפשר לדעתי להמשיך לקיים את לשון החוק. אבל אפשר גם למצוא פעלים אחרים שיתקשרו לשם העצם מחדל ולגוון לפי ההקשר. למשל בסעיף 27 אפשר לומר: המשדל את חברו לעשות מעשה או המשדל את חברו למחדל וכו'; וכן אפשריים לקה במחדל, עבר מחדל וכד'. כך או כך, רצוי להשאיר את המילה מחדל למען בהירות הדברים.

ש' אירמאי: במטפורות עבריות רבות משמשות המילים קור, חום וכד'. כך למשל יש לב חם, לב קר, דיבר בחום, נכמרו רחמיו, מעיי חמרמרו ועוד ביטויים רבים אחרים. אין דם קר מנוגד לרוח העברית, אלא הוא מתיישב הן עם העברית הן עם האמריקנית. אם מקובל בציבור הביטוי המתה בדם קר ואם אין הביטוי מנוגד לרוח העברית, אינני רואה מדוע לא לקבלו.

לגבי השורש חד"ל, בתודעתי חדל משמעו 'פסק, הפסיק' ולא 'נמנע מעשייה'. בלוגיקה מקובל להשתמש באי-לציון ניגוד, למשל אי-צדק, אי-הפיכות ועוד עשרות מונחים אחרים. אם נלך בדרך זו, נדבר על אי-עשייה. זה גם הכי פשוט, וגם אין צורך ביצירת מונחים חדשים.

מכבש הדין יפה אך מליצי מדי. הציבור לא יקבלו. לפיכך או שנאמר בדין או שנשאיר סוב-יודיציה. התלמוד מלא במילים רומיות, והעברית תוכל לסבול מילה אחת נוספת.

א' חזן: אני חושב שבשני המונחים הראשונים יש להתחשב כמה שרווח בציבור. חלקנו אינו מסכים עם דם קר, אחרים מתנגדים לקור רוח וללב קר. אין טעם להמיר מונח צולע אחד באחר, ולכן מוטב לקבל את המונח הרווח. לגבי מחדל, דומני שעם התפשטות השימוש בבררת מחדל, הולכת המילה ומתרחקת מהקונוטציה השלילית. אנו יכולים אפוא לקבלה, ומשנעשה כן, היא תתרחק ממנה אף יותר. את הפועל החדיל מן הראוי לייחד לגורם המחדל, למי שגורם לאֶחָר לחדול ממעשה. מי שנמנע ממעשה, אפשר להשתמש לגביו בפועל חדל בבניין קל. אין כמובן פסול בנמנע; פועל זה הוא חלק מהלשון העברית, גם אם לא נקבלנו למונח המשפטי דנן, וודאי שהוא יוכל לשמש חלופה לפועל חדל.

ז' בן-חיים: אינני רואה בעיה בביטויים דם קר ודם חם. המטפורה לנחת רוח היא קר והמטפורה לכעס היא חם. יש בעברית נרתח, התרתח, וכבר במקרא חָמָה קשורה בחום. כמו שהאד' אירמאי העיר, קורה שהעברית עולה בקנה אחד עם הלעז.

א' מירסקי: נכון הייתי לתמוך בהצעתו של האד' קדרי. אמנם דיברו בשבח הביטוי דם קר, אבל אל נשכח כי בדם קר לשון שאילה הוא, וגופו מתורגם מן הלעז. אלמלא האנגלית לא היה עולה על דעתנו לחדש את הביטוי הזה. במילה חָמָה גלומים גם משמעות הכעס וגם משמעות החם, ולכן בלא חָמָה, שעברי הוא, עדיף מדם קר. אף נוקד עליו הכתוב "חָמָה אין לי" (ישעיהו כז, ד).

א' דותן: ביקשתי את רשות הדיבור לאחר דבריו של האד' בלאו. אף שחוקים רבים אינם מנוסחים כהלכה, אני מסופק אם הם ישונו בעקבות ההחלטות שלנו. קשה מאוד לשנות חוק. נמנעים מלעשות כן, משום שברגע שפותרים את החוק – ולו בגלל מונח – נפתחת תיבת פנדורה. אף על פי כן אני סבור שעל האקדמיה לקבוע מונחים. לשון המשפט חשובה לא פחות מלשון החוק, ועלינו לספק למשפטים המקפידים על לשונם את הכלים לעשות כן. לכן חשוב שהאקדמיה תאמר בכל זאת את דברה. לגופו של עניין, האד' בלאו אמר שהפועל נקבע לפי אחד המושאים, ולכן אפשר לומר לעשות מעשה או מחדל. אבל צריך להביא בחשבון שלפעמים בא הפועל רק עם מושא אחד, ואז אי אפשר לומר לעשות מחדל כי זהו דבר והיפוכו. במונחים שלפנינו נתעלמה המילה עָבְרָה. זהו הנושא הדקדוקי, ומכאן שיש לומר עבר עברה בעשייה או במעשה, עבר עברה במחדל או בחדלה. הערה אחרונה בנוגע לביטוי בלא חָמָה: פירוש הביטוי הוא 'בלא כעס', וזאת איננה הכוונה כאן.

מ' בראשור: תמו הדיונים. שמענו כמה הצעות למונח הראשון: לקיים בדם קר או לקבוע תחתיו בקור רוח, בלא חָמָה או בדעה צלולה. אני רוצה רק להזכיר שלגבי ההצעה בקור רוח, הסבירה הגב' כ"ץ את חוסר התאמתה המופלג: אותו אדם שנהג בעת אסון בקור רוח (במובן חיובי דווקא).

נצביע תחילה על ההצעה לקיים את המונח המהלך בדם קר.

הצבעה

- בעד הַמִּתָּה בְּדָם קָר – 15
- נגד – 4

התקבל הביטוי הַמִּתָּה בְּדָם קָר (killing in cold blood).

מ' בראשון: השורשים חר"ל ומנ"ע הם העומדים כעת להצבעה. אם נחליט על השורש חר"ל, המשמש כיום בחוק, נצביע על שם העצם שישמש.

הצבעה

- בעד השורש חר"ל – 10
- בעד השורש מנ"ע – 9

מ' בראשון: כעת השאלה אם אנו בעד מחדל, חדילה – אלה מילות החוקים – או חדלה. דומה אני שאת הצעות הוועדה החדל, החדלה אפשר להסיר מעלינו – אלא אם כן מישוהו מתעקש שנקיים גם לגביהן הצבעה – היות שההתנגדות להן כאן במליאה הייתה גורפת.

הצבעה

- בעד מְחַדֵּל – 12
- בעד חִדְלָה או חִדְלָה – 8

נותר על כנו המונח מְחַדֵּל, וכדי להביע את הפועל ייתוספו אליו פועלי עזר, כגון חדל, לקה ב, עבר ב.

מ' בראשון: למונח השלישי הצעות רבות. הצעת הוועדה היא במכבש הדין; הצעות אחרות הן תחת ידי השופט, נגד עיני השופט, בעוצם הדין, בעיצומו של הדין, בדין, בדיון, ועכשיו קיבלתי את הצעתו של האד' צרפתי בשיפוט. הצעה נוספת היא שלא לקבוע מונח עברי ולהישאר עם סובייודיציה. נכריע תחילה בשאלה אם לקיים מונח עברי.

הצבעה

- נגד קביעת מונח עברי, כלומר השארת סובייודיציה – 10
- בעד קביעת מונח עברי – 14

מ' בראשון: נצביע עכשיו על הצעת הוועדה ועל יתר ההצעות. אני מציע שנצביע רק על מונחים ולא על ביטויים רגילים בעברית. למשל נגד עיני השופט הוא ביטוי מליצי, ומי שירצה לנקוט לשון מליצה, ישתמש בו.

א' דותן: אני מציע שבשל ריבוי ההצעות יוכל כל חבר להצביע בעד כמה הצעות.

מ' בר-אשר: אני מקבל את הצעתו של האד' דותן. רק עוד אספר לכם שכשהחליטה הוועדה על המונח במכבש הדין, ביקש השופט טל, שהיה מתומכי המונח, לכתוב על כך מאמר בכתב עת משפטי, והשופט אֶלון טען שיהיה בכך כדי להשפיע על החלטת האקדמיה, ולכן יש לחכות עד שהאקדמיה תסיים את דיוניה בעניין.

הצבעה

6 -	בעד בְּמִכְבֵּשׁ הַדִּין
7 -	בעד בְּדִין
5 -	בעד בְּעֵצָם הַדִּין או בְּעֵצוֹמוֹ שֶׁל הַדִּין
7 -	בעד בְּשֹׁפֹט
0 -	בעד תַּחַת יְדֵי הַשׁוֹפֵט

ש' הראבן: נשמעה גם ההצעה בְּעֵרְכָאוֹת.

מ' בר-אשר: אני רואה שגם להצעה ששמעתי זה עתה לראשונה בערכאות יש תומכים. מאחר שאף אחת מההצעות לא זכתה ברוב, אני מציע שנחזיר את ארבע ההצעות המובילות – במכבש הדין, בדין, בשיפוט ובערכאות – לוועדה למונחי המשפט, ובישיבתנו הבאה נצביע על עמדתם בלא דיון.

האקדמיה אישרה בהצבעה את רשימת מונחי המשפט בדין הפלילי.

ד. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

להלן מילים בשימוש כללי שנידונו בישיבת הוועדה מיום י' באדר א' התשנ"ז (17 בפברואר 1997) ומובאות לאישור המליאה.

1. מְגֵדָר – gender
2. טִלְפוֹן גֵּד – טלפון סלולרי
3. תְּאִי (כגון תְּקֻשְׁרֵת תְּאִית) – סלולרי
4. מְחַקֵּר חֶלּוֹץ [או כיו"ב – במחקר ובתחומים דומים]; תְּכִנִּית הַרְצָה [או כיו"ב – בתקשורת או בהעברת פיתוח מהמעבדה אל התעשייה] – pilot
5. תְּקָרִיב – close up; תְּרַחֵק – long shot

רקע

1. מְגֵדָר – gender
המונח gender נידון בישיבת המליאה רכז (ביום א' בשבט התשנ"ו, 22 בינואר 1996) במסגרת דיון במונחים מטעם הוועדה למונחי הסוציולוגיה. מאחר שהמילה הובאה בלא הצעה למונח עברי תמורתה, הוחלט להעביר את הדיון בה לוועדה למילים בשימוש כללי.

הנה מקצת השיקולים שעלו בוועדה למילים בשימוש כללי: רוב חברי הוועדה סברו שיש מקום למצוא תחליף עברי למילה gender, ואין לחסותפק במילה מין, זאת משום שהמילה מין היא רב-משמעית ועמוסה מבחינה ריגושית. גם במדעי הטבע התעורר הצורך במונח לציון sex, בצד המונח מין במשמעות species. ואמנם שאול אדלר טבע את המונח זוויג.

הוועדה דנה בשתי הצעות: מְגֵדֵר, גְּדֵרָה. צוין שבציבור החלה לשמש המילה מְגֵדֵר בצד הלועזית ג'נדר, הרווחת מאוד. אנשי אקדמיה שנשאלו העדיפו את מְגֵדֵר בנימוק שמילה זו מזכירה בתצורתה ובצלילה את מְגֵזֵר ואת מְסֵפֵר. נימוק נוסף: השם גדרה (גְּדֵרָה) משמש בספרות בהוראת 'מכלאה, תחום מוקף גדר'.

2. טֵלְפוֹן נֵיד – טלפון סלולרי

הוועדה החליטה לקבוע שם שאינו קשור לטכנולוגיה שבאמצעותה הטלפון הזה פועל. שם זה יכול להתאים גם לטכנולוגיה החדשה העומדת בפתח (אירידיום). הצירוף טלפון נייד משמש בין היתר בחשבון הטלפון של בזק כשם כולל לטלפונים של שתי החברות המפעילות טלפונים ניידים בישראל (סלקום ומוטורולה [פלפון]).

3. תָּאִי – סלולרי

ההחלטה על המונח 'טלפון נייד' אינה פוטרת מקביעת חלופה עברית לשם התואר סלולרי, המשמש בהקשרים מקצועיים, כגון תקשורת סלולרית, מפעיל סלולרי, שירות סלולרי. הוצע אפוא שם התואר תָּאִי. שם תואר זה כבר משמש בחוק, וכן משתמשים בו אנשי המקצוע והציבור הרחב.

[הערה: מן ההחלטה עולה שגם השימוש בצירוף טֵלְפוֹן תָּאִי מותר.]

4. מְחַקֵּר חֵלוֹץ; תְּכִנִּית הַרְצָח – pilot

הוועדה החליטה שיש לקבוע מונחים שונים על פי העניין ולא להיגרר לתרגום אוטומטי מן האנגלית. נקבעו אפוא שני מונחים: חֵלוֹץ, הַרְצָח. הוחלט שבתחום התקשורת תשמש הַרְצָח, שכן אין מדובר בפרויקט חדשני (חלוצי), אלא במעין חזרה כללית לפני התחלת השידורים הסדירים. כן תשמש הַרְצָח להעברת פיתוח מהמעבדה אל התעשייה.

5. תְּקָרִיב – close up; תְּרַחֵיק – long shot

במונחי הצילום (תשכ"ח): close up – צֵלוֹם סְמוּךְ, צֵלוֹם בְּסֻמוֹךְ. בציבור משמשת המילה תקריב. המונח long shot (צילום מרחוק) אינו מתועד במילוני האקדמיה. המונח 'צילום סמוך' אינו הולם את המציאות היום, שכן היום המצלמה אינה נתחבת עוד לפרצופו של המצולם, אלא אבזרי המצלמה משמשים לקביעת מרחקי הצילום. הועלתה שאלת המונחים המשמשים לתיאור מצבים אחרים, כגון medium shot, medium long shot. הוחלט שהוועדה תעסוק רק במונחים הנוהגים בציבור הרחב, ואילו המונחים המשמשים את אנשי המקצוע בלבד יידונו בוועדה מקצועית.]

מ' ברי-אשר: לפנינו חמש מילים בשימוש כללי שדרושות הכרעה. נדון תחילה בהצעה מגדר.

ש' אירמאי: את ההצעה מגדר אני מקבל. הצעה אחרת שעמדה בפני הוועדה גִּדְרָה איננה רצויה, משום שישנו המונח גִּדְרָה, המשמש בטכנולוגיה במובן 'דבר תחום וסגור'.

מ' בר-אשר: אינני יודע אם למגדר יהיה הכוח לעקור את gender. מכל מקום, גם אני סבור שהצעה זו טובה מגִּדְרָה.

א' אבנר: למילה מגדר יש אמנם יתרון הקרבה הצלילית ל-gender, אולם אין זה אלא גנדר. המילה gender שימשה באנגלית בתחום הדקדוק בלבד – למין דקדוקי – וקיבלה את ההוראה דנן בגלל בעיה שאיננה קיימת בעברית. הבעיה הייתה שהמילה sex החלה לשמש לא רק במובן 'מין' אלא גם במובן 'יחסי מין', ומכיוון שהתנועה הפמיניסטית רצתה להתרחק מן הקישור שבין female לבין sex, נשלפה המילה gender לשימוש זה ואומצה. זוהי אפנה אמריקנית, שכאפנות אמריקניות אחרות הגיעה ארצה. אולם בעוד שהאמריקנים יכלו לשלוף מילה מתחום הדקדוק, אנו איננו יכולים לעשות כן, כי גם בדקדוק העברי מדברים על מין זכר ועל מין נקבה. מאתנו נדרש אפוא לאשר מילה דומה לזו האמריקנית, ולדעתי אין זה מתפקידיה של האקדמיה לספק צורכי אפנות.

ש' זנרבנק: אינני חושב שזה עניין של אפנה, מכיוון שאותו תהליך שעבר באנגלית על sex, קורה גם בעברית למין. לכן כשבאו באוניברסיטה העברית להקים את החטיבה ללימודי הג'נדר, קראו לה החטיבה להבדלי המינים, כי לא יכלו לקרוא לה החטיבה ללימודי המין. אם כן, גם למין יש המשמעות הסקסואלית, ועל כן הכרחי לדעתי לקבוע מילה נפרדת.

מ' זמלי: אספתי דוגמאות מן העיתונים וממקומות אחרים לפרסומים שהזמינו את קהל הקוראים להשתתף בהצאות שבהן עסקו בנושא הג'נדר. כך למשל מזמינה אוניברסיטת בן-גוריון לסדנת מחקר על "השיח של ג'נדר במזרח התיכון"; הפורום הרב-תחומי לחקר הג'נדר באוניברסיטת בראילן ושדולת הנשים בישראל מזמינים מצדם לרב-שיח אחר וכן הלאה דוגמאות הרבה. את מקצת מהפונים לאקדמיה עלה בידי לשכנע לכתוב בפרסומיהם את המילה ג'נדר באותיות רומיות כך שתורגש זרותה, לפחות עד שתקבע האקדמיה מונח עברי. ואמנם מצאתי את ההזמנה הבאה: "Gender – מגדר במחול העכשווי ובספרות הפוסטמודרנית". אין זאת מילת אפנה. היא משמשת זה שנים, ויש צורך אמתי במציאת תחליף עברי.

בפנייה שהועברה בדואר האלקטרוני לחברות פורום מסוים זכתה ההצעה מגדר ברוב קולות. אחד הנימוקים לעדיפותה של מגדר על פני גדרה שעלו בוועדה למונחי סוציולוגיה הוא מינה הדקדוקי של המילה: זכר, כמו יתר הקריטריונים בתחום (מספר, מעמד וכן הלאה).

ש' הראבן: לא זו בלבד שהמילה איננה עניין של אפנה, אלא שאמנם יש בה צורך אמתי. כך למשל יש הבדל גדול בין הטרדה מטעמי מגדר לבין הטרדה מטעמי מין. הטרדה מן הסוג הראשון נובעת מכך שהמטריד איננו אוהב את בני המין המוטרה, ואילו

הטרדה מן הסוג השני נובעת בדרך כלל מסיבה הפוכה. אני מציעה אפוא לאשר את המילה מגדר, המקובלת היום בחוגים רבים.

הצבעה

בעד מְגֵדֵר 14 -

נגד 6 -

הוחלט: מְגֵדֵר (gender).

מ' בר-אשר: הגענו לטלפון נייד כנגד טלפון סלולרי.

ש' אירמאי: יש לי בבית שני סוגים של טלפון נייד, ושניהם אינם סלולריים. האחד תקוע בשקע, אך אפשר להעבירו לשקע אחר; לאחר פתיל ארוך מאוד, וניתן להלך אתו ברחבי הדירה מבלי שיתנתק. טלפון נייד הוא כל טלפון שאפשר להעבירו. בטלפון סלולרי לעומת זאת מדובר בטכנולוגיה שונה לגמרי; זהו טלפון שאינו דומה לטלפון הביתי הרגיל, ולו מתאים שם התואר תָּאִי (=סלולרי). טלפון סלולרי הוא טלפון תאי, ואין לו שום קשר לניידות. זוהי הארץ שמחולקת לתאים תאים. יש לקבוע אפוא לטלפון סלולרי טלפון תאי ולא טלפון נייד.

מ' בר-אשר: כדאי באמת להיות ערים לכך שאת המילה סלולרי מציעה הוועדה לתרגם תָּאִי, ואילו לטלפון סלולרי היא מציעה טלפון נייד ולא תאי. כלומר הוועדה החליטה שלא להמליץ כאן על הגדרה טכנולוגית.

ע' גונן: בדיון בוועדה נאמר במפורש שהמונח טלפון נייד אינו פוסל את השימוש בטלפון תאי. טלפון תאי מציין את הטכנולוגיה שהטלפון פועל בה, אבל מאחר שהטכנולוגיה הזאת עשויה לחלוף, רצוי לדבוק באופיו של הטלפון, היינו בניידותו.

א' אלדר: בניגוד לטלפונים שבביתו של האד' אירמאי, המחוברים לתקע, ישנם טלפונים אלחוטיים, שניידותם בבית אינה נופלת מזו של הטלפונים הסלולריים. הייתי אפוא מציע לטלפון סלולרי את השם טלפון כיס.

מ' זמלי: ביררתי עם היועץ המשפטי של משרד התקשורת לגבי הנאמר ברישיונות שקיבלו החברות השונות. ברישיונות זה מכונה "שירותי רדיו-טלפון נייד בשיטה תאית". אחת הבעיות בשם סלולרי היא שנוהגת מספר הגיות, וביניהן גם סולרי, כאילו מדובר בטלפון שפועל על ידי אנרגיית השמש. אספתי פרסומים של החברות השונות, ובכולם נכתב: תקשורת תאית (סלולרית).

ש' אירמאי: ישנם סוגים רבים של טלפונים ניידים, ולכל אחד מתאים שם אחר.

המונח שלפנינו, שהוא מונח מקצועי, הגיע למליאה מהוועדה למילים בשימוש כללי. אולי כדאי להעביר את הדין לוועדה מקצועית.

מ' בר-אשר: זאת איננה מילה מקצועית השייכת לציבור מסוים; זהו מכשיר שמצוי כמעט בכל בית, והמונח משמש בעברית הכללית.

הצבעה

המונח טִלְפוֹן נִיד (=טלפון סלולרי) נתקבל ברוב דעות.
המונח תָּאִי (=סלולרי) נתקבל בהסכמה כללית. אין מניעה לומר על טלפון נייד טלפון בשיטה תאית.

מ' בר-אשר: הגענו ל-pilot. שימו לב שהוועדה רואה להבחין בין חֲלוֹץ במחקר לבין הַרְצָה בתקשורת ובהעברת פיתוח מהמעבדה לתעשייה.

א' אלדר: הבעיה במחקר חלוץ תהיה עם יידועו ועם נטייתו בנקבה וברבים: המחקר החלוץ או מחקר החלוץ; חקירת חלוץ או חקירה חלוצה וכן הלאה. אם זהו צירוף סמיכות, מחקר חלוץ הוא אפוא 'מחקר של חלוץ', ולא זוהי כוונת הדברים. אם זהו שם ותוארו, עדיף מחקר חלוצי; כך נפתרות הבעיות שהעליתי.

א' אבנר: גם ההצעה מחקר חלוצי אינה נקייה מבעיות. צירוף זה כבר משמש בעברית במונח 'מחקר בתחום שאיש עוד לא עסק בו', כלומר במונח שונה לחלוטין. ההצעה לחפש שם תואר אחר טובה, אך שם התואר חלוצי לא יצלח למטרה זו.

ש' אירמאי: מחקר חלוץ הוא מונח ראוי, אולם עליי לציין שהמונח כבר אושר בתחום עיבוד נתונים אוטומטי ובתחומים דומים. זוהי דוגמה נוספת למונח שנקבע בוועדות מקצועיות ואושר במליאה, אלא שהוא רשום רק במאגר הנתונים בחיפה ולא במאגר מונחי האקדמיה. ישנם כשלושים וחמישה אלף מונחים שהאקדמיה אישרה ולא ראו עדיין אור במילונים. אין פלא שהוועדה למילים בשימוש כללי לא ידעה כלל על קיום המונח.

בהודעה למליאה נאמר שהַרְצָה מוצעת בתחום התקשורת ובהעברת פיתוח מהמעבדה לתעשייה. אין לי התנגדות להרצה בתחום התקשורת, אולם כשעוברים מהמעבדה אל פס הייצור בתעשייה, מקובל מונח אחר. במקרה כזה בודקים תחילה את התוצרת בלי למכרה, והמונח הרווח הוא מְתַקְנֵת חֲצִי-חֲרָשִׁית. אין לזה שום קשר לחלוץ אף שבאנגלית גם זה נקרא pilot plant.

ח' באר: בתקשורת, בין בטלוויזיה ובין ברדיו, כשרוצים להפיק סדרת תכניות, מקליטים בדרך כלל תכנית אחת, שאינה משודרת, כדי לבדוק את המנחה ודברים נוספים. לכאן מתאים המונח הרצה; זוהי תכנית הרצה ולא תכנית חלוץ. אפשר גם לשקול את המונחים תכנית ניסוי ותכנית גישוש.

א' דותן: אני מציע לדבוק בהחלטה שלא להיגרר אחר האנגלית לתרגום אוטומטי. שני המונחים העבריים, חלוץ והרצה, טובים, ובלבד שתינתן הגדרה מדויקת יותר להבדל שביניהם.

ר' אירמאי: רציתי רק להוסיף שבועדה למונחי ניהול ייצור ומלאי בחיפה, העוסקת בתחום הזה, לא הייתה כל התנגדות למונח מתקנת חצי-חרושתית. זהו כאמור המונח הרווח בתעשייה, ולכן ראוי לדעת להוסיף ולקיימו בתחומי הטכנולוגיה והתעשייה.

מ' בראש: נצביע תחילה על חלוץ בתחום המחקר, ואחר כך נעבור להרצה בתחום התקשורת והעברת פיתוח מהמעבדה לתעשייה. במקום תכנית הרצה נשמעו גם ההצעות תכנית ניסוי, תכנית גישוש.

הצבעה

בעד חלוץ - 10

התקבל המונח חלוץ בתחום המחקר, כגון מחקר חלוץ (= pilot project).

בעד הרצה - 12

בעד נסוי או גישוש - 7

התקבל המונח הרצה בתחום התקשורת ולהעברת פיתוח מהמעבדה לתעשייה.

מ' בראש: המונחים האחרונים לישיבה זו הם תקריב ותרחיק. דומה אני שתקריב הוא מונח נוהג ושגור. תרחיק הוא למעשה המונח המשלים שלו.

א' דותן: אין ספק שתקריב הוא מונח טוב ומקובל. אולם אם באים לדון בתרחיק (long shot) מתחום הצילום המקצועי, ישנם מונחים נוספים שיש לעסוק בהם, כגון medium shot ודומיו. אין זאת מילה בשימוש כללי.

מ' בראש: קיבלתי את ההערה; נצביע רק על תקריב.

הצבעה

בעד תקריב - 20

אושר המונח תקריב (close up).